

Det Holtaalske
Skieløber Compagnie
1718 - 1826
gjenopprettet 1993

UNDEROFFISER I
SKILØPERKORPSET 1774

Skiløperkompaniets historie og gjenopprettelse

Skisporten gjenoppsto fra et tilsynelatende nullpunkt på 1860-tallet. Det kan dokumenteres fra samtidsaviser at det ble tatt initiativ til å arrangere premieskirenn på en rekke steder, fra Mandal i sør til Varanger i nord. Fridtjof Nansen slo da fast at «skisportens vugge er Norge». Det skal naturligvis ikke bortforklares at morgedølene bidro med skitekniske ferdigheter og skiutvikling takket være Sondre Norheim (1825-1897).

Det er nødvendig å se nøye på hva som faktisk skjedde **før** skiidretten for alvor slo gjennom på 1860-tallet. Da kommer vi ikke utenom det som skjedde i de militære skiløperavdelingene på 1700-tallet. Der utviklet det seg direkte forløpere til de moderne ski- og skiskytterdisiplinene vi kjenner i dag.

Bruk av ski i militær sammenheng dukker først opp i skriftlige kilder under Kalmarkrigen (1611-1613). Da var det lensherren i Trondhjems len som «*forleden havt nogle Skikarle ind i Jempteland paa Kundskab*». Ved vinterfeltog med fienden Sverige utover på 1600-tallet, ble nok bondesoldater på ski stadig benyttet som «*kundskabsmænd*» (spioner). Under Gyldenløvefeiden (Den skånske krigen 1675-1679) ble egne ski-tropper med moderne skytevåpen, benevnt som fyrrører, satt inn i grensestrøkene. Men det var først i 1717/18 under Den store nordiske krigen at de første regulære skiløperavdelingene ble opprettet, to skiløperkompanier sønnafells og to nordafjells. De siste akkurat tidsnok til å komme i berøring med den største militære katastrofe i Norge noensinne. Den svensk-finske generalløytnant Carl Gustaf Armfeldt invaderte Trøndelag gjennom Verdalen, men han mislyktes med beleiringa av Trondheim. Etter «*hjeltekonungen*» Karl XIIIs fall ved Fredriksten festning, begikk Armfeldt den skjebnesvangre retretten fra Haldtalen (Holtaalen) i Gauldalen, over Tydalen og til Handöl i Sverige ved årsskiftet 1718/19 med sine soldater. Så mye som 3.000 utsultete karolinere frøs i hjel i grensefjella. Det var de to nordenfieldske skiløperkompaniene, under ledelse av major Jens Henrich Emahusen, som stanset Armfeldts retrettforsøk ned Neadalen ved Rolset i Selbu og som fulgte etter dødsarméen over fjella.

Ei mannskapsliste fra 1719 viser at disse skiløperkompaniene var rekruttert fra Nord-Trøndelag (*det Overhaldske*) og Sør-Trøndelag (*det Holtaalske*). **Det Holtaalske Skieløber Compagnie** bestod i vel 100 år.

Etter Den store nordiske krigen i 1700-1720, ble skiløperkompaniene nedlagt. Kompaniene ble etter flere forsøk gjenopprettet med to kompanier sønnafells og to nordafjells fra 1732. Det første eksersisreglementet for skiløpersoldater ble utarbeidet av Emahusen i 1733.

I 1747 ble det ny hærordning. Skiløperkorpset ble organisert i to bataljoner med tre kompanier i hver. I Østerdalen/ Glåmdalen fikk vi det «*Aamodske, Elverumske og Hoffske (Solørske)*» skiløperkompani og i Trøndelag det «*Snaasenske, Meraakerske og Holtaalske*». Kongelige resolusjoner viser at kompaniene skulle bestå av 100 mann og to tamburer (trommeslagere) i hvert kompani. Navnene på soldatene viser at de kom fra fjellbygdene i grensetraktene, der hvor skiene var mest nødvendig og skiferdighetene størst. Skiløperkompaniene «*bleve lagde som beqvæmest Choiseret (valgt) til Landets Defense (forsvar)*», står det på et kunstverk av et bevart kart. Dette kartet er signert av Emahusen, datert «*Trunhiem 20. Julj 1748*». I de bygdene som soknet til skiløperkompaniene, ble det innført tvungen skieksersis på kirkebakken før og etter gudstjenestene i vinterhalvåret.

I 1767 ble den franske generalen Saint Germain engasjert som sjef for den dansk- norske hæren. I sitt utkast til ny hærordning foreslo han at skiløperavdelingene skulle legges ned. Nedleggingsforslaget ble hindret av kommanderende general for Norge Rantzau-Ascheberg, med det resultatet at skiløper-kompaniene ble omorganisert og kalt grenaderkompanier.

Compagniechef Vidar Aunoien leder kompaniet i Armfeldts fotspor over fjellet mot Tydal 17.3.2018

Disse skulle ha 30 dagers vintertrening hvert år. Samtidig kom forslaget om å holde «*skikonkurranser med pengepremier for ungdommen i de norske bygder*». Kongen satte opp den gjeveste premien (20 riksdaler) til den som i en «*maadelig Bakke*» i fullt løp kunne skyte og treffe ei målskive på 40-50 skritts avstand (**skiskyting**). For den summen kunne man kjøpe to kyr og en hest. Videre premiering:

- Å renne utfor i skogsterreng og ta seg fram uten å falle ved å kaste seg fram mellom busker og trær (**slalåm**), med en premie på 10 riksdaler
 - Å renne utfor den bratteste bakken uten å støtte seg på staven (**utfor**), med en premie på 4 riksdaler
 - Å renne fortest på flat mark over ei kvart mil med full mundering under 15 minutter (**langrenn**), med en premie på 2 riksdaler
- Ei rikt illustrert bok utgitt i 1765 av Grüner, viser at øvelsene ble både tegnet og beskrevet.

Flere historikere betviler at slike premieskirenn i det hele tatt har funnet sted. Begrunnelsen er at det ikke finnes belegg for at kongens bevilgninger ble brukt til pengepremier. Det kan derimot dokumenteres at de beskrevne øvelsene virkelig har vært i bruk i både militær trening og oppvisning, som folkeforlystelse og som propaganda i form av konkurranser.

I 1796/97 overvintret en hollandsk konvoi i Trondheim. Øverstkommanderende Cornelius de Jong reiste rundt i Sør-Norge, og den 11. mars 1797 var han invitert som gjest ved vinterøvelsene til **Det Holtaalske Skieløber Compagnie** på Winsnes (Singsås) i Gauldalen. I reisebreva, senere utgitt i bokform, skildrer og illustrerer han linjeeksersisen på ski, forflytninger med ildgiving og oppvisning i de fleste av ferdighetene beskrevet i premieringsbestemmelsene. Han nevner ikke særskilt verken konkurranser eller premiering, men vi kan dokumentere at skikonkurranser virkelig ble holdt. Det er funnet ei resultatliste fra 1812 der premienes størrelse er oppgitt i skilling. Avslutningsvis skriver de Jong: «*Aftenen tilbrakte vi alle i Munterhed. Der indfandt sig endel Bondepiger, som Skiløberne dansede med til langt paa Nat, mest en meget trættende Dans, som man her kalder Polskdans.*»

Etter Armeldts invadering av Trøndelag i 1718, opplevde landet vårt en 90-årig fredsperiode, og skiløperkompaniene kom ikke i regulær kamp før i 1808 ved Trangen i Solør. Vinteren 1814 var hele jegerkorpset, som det da ble kalt, innkalt til Kristiania (Oslo). Der rente de på ski i Ekebergbakken for regenten Christian Frederik og et tallrikt publikum. Det var siste gangen de optrådte. Etter at Norge kom i union med Sverige, hadde skiløpersoldatene ikke lenger noen funksjon. Korpset ble redusert til det halve i 1818. Fra 1826 falt vinterøvelsene helt bort, og skiløperkompaniene var i praksis nedlagt.

I begynnelsen av 1990-åra oppstod tanken om at det kunne bli et fint lokalhistorisk og sosialt tiltak å rekonstruere **Det Holtaalske Skieløber Compagnie (HSC)**. Det ble fart i arbeidet i 1993 da kompaniet fikk i oppdrag å delta på OL-fakkelf stafetten og selve OL på Lillehammer i 1994. Andre store begivenheter som kompaniet har opptrådt i er: Holmenkollen Skifestival 1995, Ski-VM i Trondheim 1997, 1000- års jubileet i Trondheim 1997, 700-års jubileet på Akershus festning 1999, Landsskytterstevne på Oppdal 2003, store militærhistoriske tablå og slag (Napoleons fotspor i Italia 2000, Trangen i 2008 og Lier i 2014), NM i orientering i Holtålen 2009, Kongebesøket i Holtålen 2012, til sammen 11 norgesmesterskap på ski og skiskyting og 300-års markering i Armfeldts fotspor på Kristiansten festning 2018.

Det reetablerte skiløperkompaniet består i 2025 av et 20-talls skiløpersoldater, en furér-gjeng (utstyr og forsyninger) og et 10-talls bondepiger som medhjelpere og aktører ved opptredener og tidsbilder. Utstyr og opptredener prøver å gjenskape 1700-tallets ski- og forsvarshistorie. Det legges også vekt på kulturhistoria i de bygdene som opprinnelig sokna til skiløperkompaniets distrikt. Eksersisen på ski har direkte linje helt bakover til det første eksersisreglementet fra 1733. Snøen er og blir kompaniets favorittarena. Det å administrere, vedlikeholde, forflytte og forpleie ei lita militæravdeling koster en del, så kompaniet er avhengig av økonomisk støtte.

Eksersis på ski (presentér geværrr!) og oppvisning av skiløpersoldaters mange ferdigheter i nedoverbakke. Cornelius de Jongs illustrasjon av inntrykk fra Holtaalskes mønstring på Winsnes i Singsås i mars 1797.

English summary:

The original **Holtaalen Skiing Company** was a military company established in mid-Norway in 1718 to help defend central areas of the country from attack by the Swedish army. The soldiers were trained in skills necessary for combat and survival during long, hard winters in mountain areas, and especially in manoeuvres on skis. Friendly skiing and shooting competitions against the local population were organized both to supplement military training and to encourage recruitment. The Company was an impressive body, attracting the envy of local lads and the admiration of local peasant girls. The present non-military re-incarnation is the work of local amateur enthusiasts and dates from 1990. The uniforms, skis, flintlock rifles and other paraphernalia are historically correct replicas. The demonstrations are impressive, and the Company has performed at many local and national events, including the Winter Olympic Games in Lillehammer 1994.

Other major events in which the company has performed are: Holmenkollen Ski Festival 1995, the Ski World Champions in Trondheim 1997, the thousand-year anniversary in Trondheim 1997, the 700 -year anniversary at Akershus Fortress 1999, the National Shooting Competition in Oppdal 2003, large military historical tableaux and battles (following the tracks of Napoleon in Italy 2000, Trangen in 2008 and Lier in 2014), a total of 11 Norwegian championships in skiing and biathlon and the 300-year commemoration of Armfeldt at Kristiansten Fortress in 2018.

Deutsches Resumé:

Die **Holtaalske Skieløber Compagnie** wurde ursprünglich 1718 in Mittelnorwegen als militärische Einheit gegründet. Ihre Aufgabe bestand darin, dieses Gebiet gegen Angriffe der schwedischen Armee zu verteidigen. Die Soldaten trainierten Fähigkeiten, die sowohl für den Kriegsdienst als auch für das Überleben im winterlichen Gebirge notwendig waren, weshalb das Exerzieren auf Skiern eine zentrale Rolle spielte. Mit der Zeit wurden friedliche Wettkämpfe im Skilauf und Schießen organisiert, an denen auch die örtliche Bevölkerung teilnahm. Diese Veranstaltungen dienten dazu, die militärischen Fähigkeiten der Soldaten zu verbessern und gleichzeitig Nachwuchs für die Compagnie zu gewinnen.

Die Compagnie war eine beeindruckende Einheit, deren Soldaten bei den jungen Bauernburschen Neid und bei den Frauen Bewunderung hervorriefen. 1990 wurde die Compagnie dank des historischen Engagements lokaler Enthusiasten wiederbelebt, jedoch ohne militärische Funktion. Uniformen, Skier, Steinschlossgewehre und anderes Zubehör sind sorgfältige, historisch genaue Nachbildungen. Die Auftritte der Compagnie faszinieren die Zuschauer, und die blau-gelben Soldaten sind bei lokalen wie auch nationalen Sportveranstaltungen sehr gefragt. Ein bedeutender Höhepunkt ihrer neueren Geschichte war die Teilnahme an den Olympischen Winterspielen in Lillehammer 1994.

Seit ihrer Wiederbelebung hat die Compagnie an zahlreichen großen Veranstaltungen teilgenommen, darunter das Holmenkollen Skifestival 1995, die Ski-WM und das 1000-Jahr-Jubiläum Trondheims 1997, die 700-Jahr-Feier der Festung Akershus 1999 und den nationalen Schießwettbewerb in Oppdal 2003. Zudem war die Compagnie bei großen historischen Tableaus und Schlachten präsent, wie etwa in „Fußspuren Napoleons Italien“ 2000, Trangen 2008 und Lier 2014. Auch hat sie an elf norwegischen Meisterschaften im Skilauf und Biathlon teilgenommen sowie an der 300-Jahr-Gedenkveranstaltung der Fußspuren von Armfeldt an der Festung Kristiansten im Jahr 2018.

Diese traditionsreiche Einheit vereint bis heute historische Darstellung und sportliche Leistung und begeistert damit ein breites Publikum.

Emahusens håndtegnete kart fra 1748 over “*Districter af de 3de Nordenfjeldske Skiløber Compagnier langs Grentzerne*”, er et av verdens tidligste skikart. I kartets sørøstre del er distriktet til Det Holtaalske Skiløber Compagnie avgrensa med ei grønn linje merket med røde G-er. Det omfatter bygdene Singsås, Haltdalen, Ålen, Tydalen og nordbygdene i Røros. Kompaniet ble både rekruttert fra og skulle forsvare dette området. Kartet har to målestokker, den ordinære landmila til bruk hovedsakelig langs vegene og ei kortere fjellmil til bruk i vegløse fjelltrakter. Det viktigste var å beregne tida den måtte bruke for å ta seg fram, ikke den fysiske avstanden.

Emahusen’s hand-drawn map from 1748 of “*The Three Northern Skiing Field Companies Districts Boundaries*” is one of the world’s earliest skiing maps. The Holtaalen Skiing Company’s district is marked in the south eastern corner of the map by a green line with red ‘G’s. It encompasses Singsås, Haltdalen, Ålen, Tydal and the northern parts of Røros. The Company was recruited in this area which it had to defend from the Swedes.

Die 1748 von Major Emahusen handgezeichnete Landkarte über die «*Districter af de 3de Nordenfjeldske Skiløber Compagnie langs Grentzerne*» ist eine der ältesten Schikarten der Welt. Im südöstlichen Teil der Karte ist der Befehlsbereich der Holtaalske Skiløber Compagnie durch eine grüne Linie mit roten G abgegrenzt. Das Gebiet umfaßt die Gemeinden Singsås, Haltdalen, Ålen, Tydal und die nördlichen Teile von Røros. Diese Gemeinden sorgten für Nachwuchs für die Compagnie und sollten von ihren Soldaten gegen die Schweden verteidigt werden.

Bekledning

Skiløperavdelingene var lette tropper som egnet seg godt for rekognosering. Dette, og de ekstreme værforholdene de måtte operere under, fikk betydning for uniformeringa. Uniformsreglementet har skiftet mange ganger gjennom kompaniets historie. Få økonomiske ressurser og muligheter til å skaffe nye uniformer til alle, var grunnen til dette. Man hadde ikke råd til å kle opp soldatene i den samme uniformen til enhver tid. Da var det enklere å endre reglementet.

Uniformene som brukes av skiløperkompaniet i dag, holder seg i stor grad til uniformsreglementet fra 1774, jfr. illustrasjonen på framsida av brosjyren. Det er blå trøye med gul krage, oppslag og kanting, blå bukse, rød mantel (kappe) med pelsfór, svart kabuds (lue), halsbind, mørkegrå snøsokker og votter og hvitt lærtøy (belte, sabelheng og skulderrem for patrontaske).

En mulig årsak til at det ble brukt blå uniform, kunne være behovet for spionasje i svenske områder. Soldatene hadde sjøl ansvaret for vedlikeholdet av uniformene, og de ble inispisert på kirkebakken søndager.

Skiløpersoldatenes utstyr

Utstyret som benyttes i dag er tilnærmet likt det som opprinnelig ble brukt. Skiene bestod av ei lang og ei kort ski. Langskia var ca 2,8- 3,0 m lang, og kortskia (kalt andor) skulle være «*lige lang som Karlen (soldaten) er selv*» ca. 1,80- 1,85 m. Andoren var kledd under med skinn fra beina til elg eller rein. Skinnet var lagt med hårretninga bakover, og det hindret skia fra å glippe, men ga god gli framover på all slags føre. Bindingene var bred tåeim av lær og knyttete lærreimer bak hælen. *Staven* skulle ha samme lengde som soldaten. «*Schii Staven af godt fast Træ og lige saa høi som Karlen er selv*». Den hadde trinse av reinshorn, pigg av jern og heme av knyttete lærreimer. *Skikjelken* ble brukt til å frakte proviant og annet nødvendig utstyr, som f.eks. kuler og krutt. Det var én kjelke per 10. mann. Skikjelke med kiste, én per 25. mann.

Våpenet var et kort munnlader-gevær med flintlås. *Patrontaska* i skulderreim med magasin for 24 patroner, pussesakker m.m. *Sabelen* settes i en lærbalg i sabelgehenget på beltet. *Skinnssekken* var av kalveskinn på ryggen.

Rekruttering og utrustning

Rekruttering og utrustning skjedde gjennom et såkalt legd-system. En legd besto av én eller flere gårder, alt etter gårdenes størrelse. Legden var pålagt å stille og utruste en soldat med en del av det utstyret han trengte, resten besørget staten. Normalt stod soldaten i tjeneste i 10 år. Verneplikten var altså ikke personlig, men lagt på bondeeiendommen. I grenseområdene mot Sverige i Trøndelag og Østerdalen var det organisert skiløperlegd for skiløperkompaniene. Det fantes detaljerte forskrifter for hvilket utstyr skiløperlegdene skulle skaffe og hvilket utstyr statskassa skulle koste. De statlige ytelsene ble fastsatt i såkalte munderingsreglementer, mens legdenes forpliktelser ble gitt i kongelige resolusjoner om “Lægds-Equipage”.

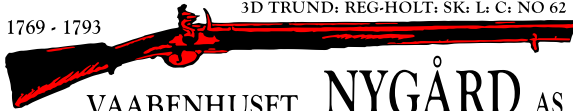
Illustrasjoner:

- Framsida: Strektegning av Haltdalen stavkirke (bygd ca. 1170) og underoffiser i skiløperkorpset etter tegning av Andreas Hauge 1971, Forsvarsmuséet.
- Bilde av Emahusens håndtegnete kart fra 1748: Faksimiletrykk fra håndtegnet original, papirformat 51x67,5 cm, Statens kartverk, Hønefoss
- Bilde av kopperstikk fra Cornelius de Jongs bok “Reizen naar de Kaap de Goode Hoop” (Harlem 1802-03), Universitetsbiblioteket i Oslo, Billedavdelingen

Malmvegen 742, 7380 Ålen | www.bergstadenbygg.no

1769 - 1793

3D TRUND: REG-HOLT: SK: L: C: NO 62

VAABENHUSET NYGÅRD AS

Stasjonssvingen 39, 7383 Haltdalen, tlf 93422687, post@vaabenhuset.no
Salg av jaktutstyr. Vi har egen velerfaren børsemaker.

Sko som varmer og varer - www.protex.no

Haltdalen Sparebank er en selvstendig sparebank med hovedkontor i Haltdalen i Holtålen kommune, og i tillegg har banken avdelingskontorer i Ålen, Bjørgen og på Støren.

Banken har personkunder over hele landet, men på bedrifts-markedssiden er de fleste kundene konsentrert til trøndelagsområdet.

Banken er en del av Eikagruppen, har 18 ansatte, og var 125 år i 2023.

Haltdalen Sparebank engasjerer seg lokalt på flere områder, både kulturelt og næringsmessig, og gjenskapingen av Det Holtaalske Skieløber Compagnie er et av mange eksempler på dette.

**HALTDALEN
SPAREBANK**

Lett å trives med

Rundingen 76, 7383 Haltdalen | Tlf: +47 905 68 664 | nordpaafjellhotell.no
Helårsåpent - Overnatting - Mat - Musikk

www.meta.no

Moltubakk AS

Design • Trykk • Reklame

www.reklamekjeden.no